

ROMAN JASZCZAK

Urządzanie lasu w Polsce do 1939 roku. Część I – początki zarządzania lasu na ziemiach polskich

Forest management in Poland until 1939.

Part I – the beginnings of the forest management on Polish territories

ABSTRACT

Jaszczak R. 2008. Urządzanie lasu w Polsce do 1939 roku. Część I – początki zarządzania lasu na ziemiach polskich. Sylwan 3: 13-21.

The paper is the first study from the cycle dealing with the history of forest management in Poland up to the year of 1939. It describes the beginnings of the forest management on Polish territories on the basis of legal acts, books and instructions published at that time.

KEY WORDS

forest management, Polish land, legal acts, instructions, books

ADDRESSES

Roman Jaszczak – Zakład Urządzania Lasu; Katedra Urządzania Lasu; Uniwersytet Przyrodniczy; ul. Wojska Polskiego 71 C; 60-625 Poznań; e-mail: romanj@up.poznan.pl

Wstęp

Dzieje lasów, leśnictwa i drzewnictwa w Polsce były już przedmiotem przynajmniej kilku obszernych opracowań. Wspaniałe lasy i leśnictwo polskie scharakteryzował Miklaszewski [1928], który po II wojnie światowej opisał także dzieje leśnictwa i łowiectwa polskiego w okresie międzywojennym [Miklaszewski 1947]. O lasach i przemyśle drzewnym na ziemiach polskich do 1959 roku pisał Więcko [1960]. W latach 1965, 1967 i 1974 z inicjatywy Polskiego Towarzystwa Leśnego ukazały się trzy książki pod redakcją Żabko-Potopowicza. Pierwsza to liczące blisko osiemset stron dzieło o dziejach leśnictwa i drzewnictwa w Polsce [Dzieje... 1965], druga pozycja opisywała dzieje leśnictwa polskiego w okresie II wojny światowej [Leśnictwo... 1967], trzecia zaś była wspomnieniem o twórcach i organizatorach polskiego leśnictwa [Twórcy... 1974]. W 1992 roku ukazała się praca zbiorowa pod redakcją Brody opisująca lasy państwowe w Polsce w okresie międzywojennym [Lasy państwowe... 1992]. W 1997 roku wydrukowano dwie publikacje Magnuskiego [1997a, b] traktujące o urządzaniu lasu w Polsce w okresie po drugiej wojnie światowej. W roku 2000 ukazała się monografia o historii leśnictwa w Polsce [Broda 2000]. Wreszcie w 2006 roku Centrum Informacyjne Lasów Państwowych wydało pod redakcją Szujckiego trzy tomy wydawnictwa prezentującego dzieje polskich leśników i lasów państwowych w latach 1924-2004 [Z dziejów... 2006a, b, c].

Wymienione wyżej książki i artykuły są niezwykle cenne i wartościowe, gdyż obejmują bardzo wiele zagadnień związanych z lasami, leśnictwem i drzewnictwem w Polsce. Z tego też powodu każde z tych opracowań, mimo niekiedy bardzo dużej objętości, wymienia tylko najważniejsze i najistotniejsze sprawy i zdarzenia z danej dziedziny, w tym także z zakresu zarządzania lasu. Jednakże poszczególni autorzy mieli na nie nieco inne spojrzenie i każdy z nich korzystał z różnych dostępnych mu źródeł.

W dniu 1 stycznia 2007 roku minęła pięćdziesiąta rocznica powstania Biura Urządzenia Lasu i Geodezji Leśnej (BULiGL). Ten niecodzienny Jubileusz był obchodzony w dniach 12-13 kwietnia 2007 roku w Centrum Edukacji Leśnej w Rogowie. Z tej okazji ukazało się okolicznościowe wydawnictwo pod redakcją Zajączkowskiego [50 lat... 2007], przedstawiające najistotniejsze zdarzenia i okoliczności w działalności BULiGL, w tym także najważniejsze zmiany zasad urządzania lasu w całym powojennym okresie. Zabrakło w nim jednak aspektu historycznego nawiązującego do ponad dwustuletniej obecności urządzania lasu w polskich lasach.

Wymienione powyżej okoliczności stały się powodem podjęcia próby ukazania powstania i rozwoju urządzania lasu na ziemiach polskich do 1939 roku w oparciu o wydawane w tym okresie akty prawne, książki i instrukcje. Ze względu na objętość praca została podzielona na kilka części. Część pierwsza traktuje o początkach urządzania lasu na ziemiach polskich i obejmuje okres do przełomu XVIII i XIX wieku.

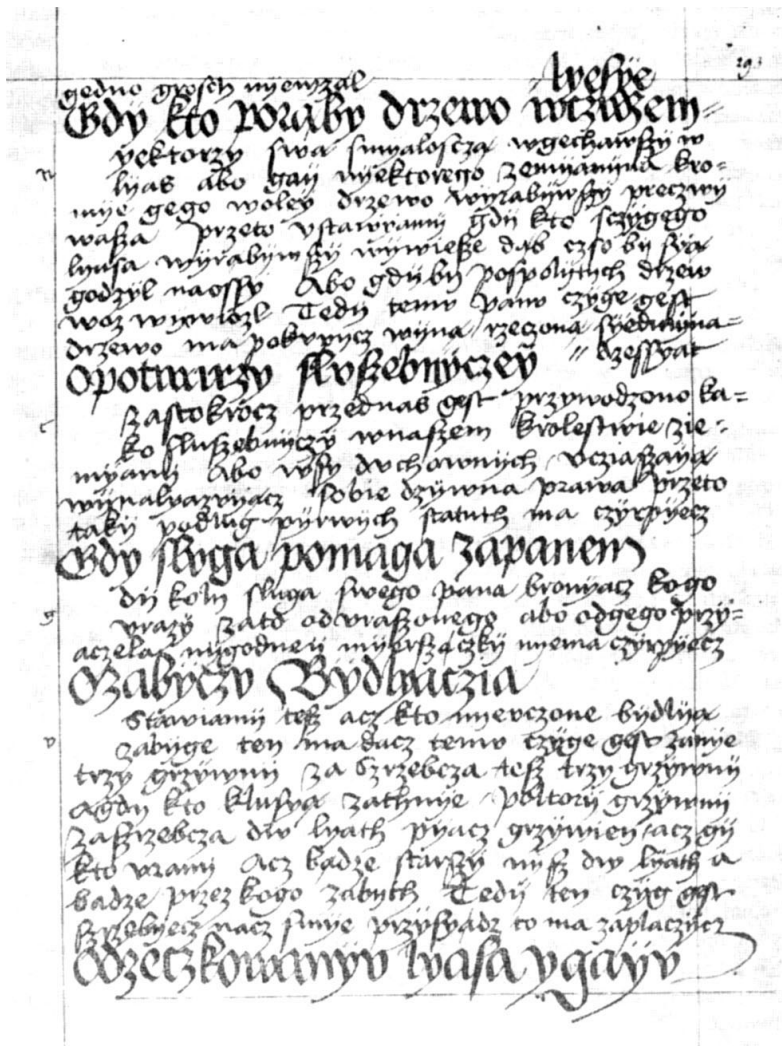
Początki urządzania lasu na ziemiach polskich

Do XIV wieku lasy pokrywały znaczną część ziem polskich. Było ich tak dużo, że jeszcze według statutu mazowieckiego z 1260 roku jawny wyrąb drzewa z cudzego lasu w dzień nie był uważany za przestępstwo. Nie istniało wtedy jeszcze pojęcie gospodarstwa leśnego. Wręcz przeciwnie – las był miejscem pozyskiwania gruntów rolnych. Przykładem tego jest chociażby ustanowienie w 1347 roku przez króla Kazimierza Wielkiego prawa, na mocy którego koloniści osiedlający się w lasach byli wolni przez sześć lat od dziesięciny, a przez dwanaście lat od wszelkich innych danin. W statutach wiślickich z 1347 roku (ryc. 1) wyznaczone były co prawda kary za nieprawne ścinanie drzew, podpalanie lasu i innego rodzaju szkody, ale wynikało to z faktu ochrony własności, a nie prowadzenia gospodarki leśnej. Jak pisał Połujański [1854] „...*kary za nieprawne ścinanie drzewa, za podpalanie lasów i innego rodzaju zniszczenia; były to więc środki zabezpieczające własność, lecz nie gospodarstwo leśne, które obok ochrony, użytkuje z lasów, nigdy ich normalnego stanu nie zmieniając, czyli ciągnie procenta stałe, nie naruszając kapitału...*”.

Natomiast król Władysław Jagiełło ustanowił w 1423 roku prawo, z którego wynikało, że chłopci osiedlający się w puszczech nie mogli opuścić wybranego przez siebie miejsca bez uprzedniego wykarczowania lasu. Mimo to duże kompleksy leśne występowały na ziemiach polskich jeszcze do połowy XVII wieku. Presja na lasy stawała się jednak coraz większa, co prowadziło do ich dewastacji i niszczenia. Zaczęły się więc pojawiać obawy, że lasów może zabraknąć. Jak pisał Wydrzyński [1862] „...*Póki lasy są w obfitości, póty mało się zważa na ich ważność, na ich wpływ dobroczynny, dąży się jednostronnie do ich wycinania, spieniężania a spostrzeże się za późno, wtedy kiedy już mocno poczuje się skutki niedostatku lasu. (...). Gdzie las ma odbyć na drzewo, tam właściciel wycina go i niszczy, dla pozyskania pieniędzy, w nadziei że las znowu obsieje się i urośnie, jak wprzód...*”.

Z czasem zaczęto zdawać sobie jednak sprawę, że: „...*Kiedy właściciel wytnie i sprzeda od razu cały zapas drzewa, to cały las zniszczy tak, że przez długi czas nie będzie miał z niego dochodu, a na odnowienie jego i uprawę trzeba będzie znaczne ponieść nakłady, których gdy nie poniesie, będzie miał las bezużyteczny, a potrzebne drzewo będzie musiał z obcych lasów zakupywać...*” [Wydrzyński 1862].

Z tego powodu podjęto pierwsze próby zaprowadzenia porządku i planowego działania gospodarczego, które w sposób ciągły zabezpieczyłyby zapotrzebowanie człowieka na surowiec drzewny. Ślady obowiązku podziału lasu na działki zrębowe spotyka się po raz pierwszy w Polsce już w Ustawie Ekonomicznej Zygmunta Augusta z 1557 roku, która przewidywała prowadzenie użytkowania lasu na określonych działkach. Zygmunt August wydał następnie w 1578 roku uniwersał głoszący potrzebę wprowadzenia stałego porządku w prowadzeniu cięć, które miały

Ryc. 1.

Strona ze Statutu Wiślickiego z 1347 roku odnosząca się do lasów [Ślaski 1974]

A page from the Wislica Act (1347) referring to forests [Ślaski 1974]

dokonywać się na określonych działkach, a nie na całej powierzchni leśnej. W znacznej części polskich lasów nie wykonano tego aż do rozbiorów. Nie odznaczono również i nie pomierzono kompleksów leśnych. Wynikało to z faktu, że cała gospodarka leśna prowadzona była przede wszystkim pod kątem zaspokojenia potrzeb i tradycji łowieckich, bez specjalnej troski o prawidłowe użytkowanie i odnowienie lasów. Gospodarowano na drodze eksploatacji metodami najbardziej prymitywnymi, jak i przerębowo-ślądownicznymi, w różnych kombinacjach i formach.

Postępujący rozwój przemysłu powodował jednak gwałtowny wzrost zapotrzebowania na drewno, co przy ślądowniczym i wybiórczym użytkowaniu doprowadziłoby w krótkim czasie do wycięcia wszystkich lasów, a w konsekwencji do zahamowania, czy wręcz upadku przemysłu. W tej sytuacji nastąpił kolejny krok w rozwoju gospodarstwa leśnego, który sprowadzał się do

wypracowania takich form użytkowania lasu, które mogłyby zapewnić z jednej strony surowiec drzewny na potrzeby przemysłu, a z drugiej zaś zachowanie lasów. Pojawiło się więc gospodarstwo leśne [Umiejętność lasowa... 1810] „...Potrzeba zaprowadzenia i ustalenia własach naszych trwałego gospodarstwa, jest dostatecznie widoczną i czuć się dającą, w czasach bowiem terażniejszych, w których niedostatek drzewa dokuczać nam zaczyna, jest prześcięta pora, w której o zapobieżenie większemu niedostatkowi ubiegać się należy: Te zaś zabiegi, inaczej iak tylko przez stałe lasowe gospodarstwo, które co względem swego wykonania, na zasadach z naturalney nauki i Historii wynikającej Teorii i doświadczeniach, oraz co względem swych układów, na zamiarach wiejskiego gospodarstwa domowego i krajowego gospodarstwa gruntować się ma, skutkowanymi być nie mogą. (...) Lasy nie czym innym w oczach naszych być powinny, iak tylko zskładami zapasów, które nigdy zmniejszać się niepowinny.”

W latach 1775 i 1784 kanclerz wielki koronny Andrzej Zamoyski wydał instrukcje gospodarcze, w których zalecał, aby po wykonaniu zrębu zupełnego natychmiast go odnawiać. Dopiero po tym można było wyznaczyć następną powierzchnię zrębową.

Uniwersał *Względem Borów y Lasów w Koronie y Wielkim Xięstwie Litewskim* Stanisława Augusta Poniatowskiego z 7 maja 1778 roku głosił, że wycinanie drewna na opał i na handel może dotyczyć tylko wybranych fragmentów lasu [cyt. za Wydrzyński 1862] „...dla dobra ogółu zachodzi nieodzowna potrzeba pilniejszego niż dotąd gospodarstwa w utrzymaniu borów i lasów i ułożenia raz na zawsze stałego porządku, podług którego w wydzielonych tylko częściach, a nie we wszystkich razem borach drzewo na opał i na handel ma być wyrębywane, częste bowiem przykłady w wyciętych z gruntu i wywalonych borów każą się lękać przezornemu Rządowi, aby kraj z drzewa nie był ogołocony, dla tego zagrzewa (król) dzieciców i posesorów dóbr ziemskich i dziedzicznych, a poleca posesorom dóbr królewskich, aby przez nieporządne wyrębywanie lasów nie pustoszyli, ale aby przykładem najrzędniejszych krajów, najzdadniejsze tylko do zrębu cięcia wyznaczali...”

W tym samym roku co Uniwersał ukazała się książka księdza Krzysztofa Kluka pt.: „Roślin potrzebnych (...) utrzymanie, rozmnażanie i zażycie” (ryc. 2), w której wskazywano na potrzebę podziału lasów na okręgi w zależności od rodzaju i wieku drzewostanów. W ramach okręgów miały być wyodrębniane mniejsze powierzchnie, z których jedną co roku miano przeznaczать do wyrębu zrębem zupełnym i odnowienia. Zalecano również, aby wyręby nie przekraczały przyrostu masy drzewnej na pniu. Przy takim systemie odsłaniane kolejno partie gruntów pokrywać się miały młodym lasem albo drogą samosiewu, dzięki pozostawianym na zrębach w pewnych odstępach nasiennikom, albo poprzez odrośla. W zamierzeniu po wycięciu, zgodnie z ustalonym planem, ostatniej działki, pierwsza poręba powinna posiadać już drzewostan nadający się do powtórnego wyrębu [Więcko 1960, Broda 1965].

Kluk pisał [cyt. za Kołodziejczyk 1929] „...Lasy rządu i gospodarstwa potrzebują ... Jak Rola, tak Lasy, gospodarnego przemysłu być powinny zabawą, bezpiecznie bowiem przyznać można, że tak zboża, iak drzewa, są najpotrzebniejsze płody ziemi dla ludzi; zasługują więc na rząd roztropny, czułość i pilność...”. „... Kto się więc zna na szacunku Lasów, nie ubliża mu rządowi; bo zna, że bez rządu trwałego pożytku z nich mieć nie może. Jeżeli wycina, opatruje to miejsce zaroślami, któryby znowu kiedy dały co do wycinania. Jeżeli pożytkuje, woli pożytkować mniej, a co rok i zawsze, niżeli jednego roku pięć razy więcej, a potem przez lat dwadzieścia, trzydzieści, lub daley nie...”

Pojawiły się również pierwsze zasady trzebieży [cyt. za Więcko 1960] „...Dopóki drzewa tey nie dorosną pory, aby wierzchami swoimi cień sobie dobry uczyniły, dopóki gęstwina im jest potrzebna, aby wszelkie chwasty przyduszały; lecz potym zbytnie gęstwiny umiarkowanie być powinny, aby drzewa miały sposobność korzystania z deszczów, rośnienia w grubsze; dla czego wycięciem krzywych, błahych, podłych i z których mała być może nadzieia jakożkolwiek przerzedzą się...”

A)

R O S L I N
POTRZEBNYCH, POŻYTECZNYCH,
WYGODNYCH,
OSOBLIWIE KRAJOWYCH,
ALBO STORÓ W ARABU UŻYTECZNE BYĆ MOGĄ.
UTRZYMANIE, ROZMNOŻENIE,
I ZAŻYCIE.
T O M I I.
 Z FIGURAMI
O DRZEWACH, I ZIOŁACH DZIKICH,
LĄSACH, &c.
 PRZEZ
X. KRZYSZTOFA KLUKA
 KANONIA KRUŚWICKIEGO, DZIEKANĄ DROHICZKIEGO,
 PRYBOSZCZĄ CIECHANOWICKIEGO.

w WARSZAWIE, Roku 1778.

w Drukarni Jego Królewskiej Mości i Rzeczypospolitej
 u XX. Soból; Pier.

B)

C Z Ę Ś Ć I.
 O
DRZEWACH I KRZEWACH
DZIKICH,
I LĄSACH.

Ryc. 2.

Strona tytułowa (A) książki K. Kluka z 1778 roku [Żabko-Potopowicz 1974] i strona tytułowa (B) jednego z rozdziałów odnoszącego się m.in. do lasów [Kołodziejczyk 1929]

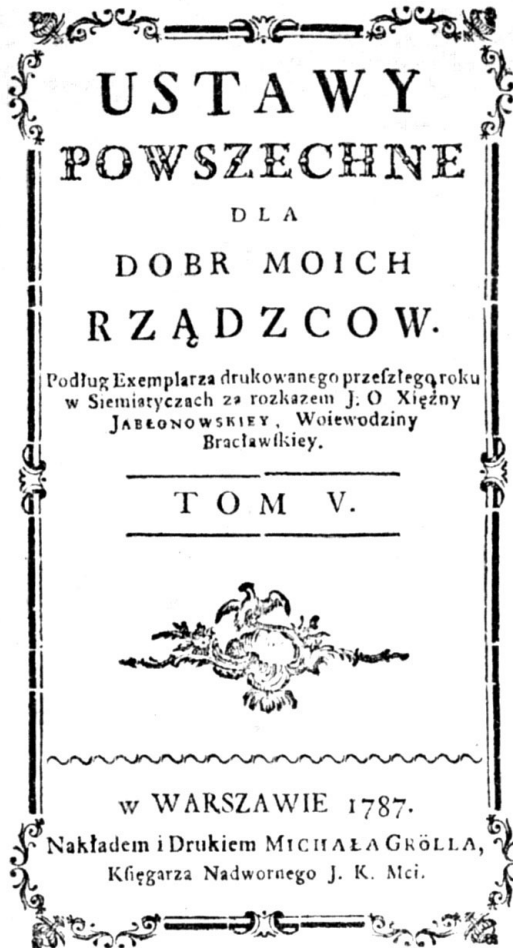
The title page (A) of the book by K. Kluk (1778) [Żabko-Potopowicz 1974] and the title page (B) of one of the chapters that deals, among others, with forests [Kołodziejczyk 1929]

Prezentowane idee znalazły swoje praktyczne zastosowanie w majątku Siemiatyccze należącym do księżnej Anny Jabłonowskiej. W 1787 roku wydała ona dzieło pt. „Ustawy powszechne dla dóbr moich rządców...” (ryc. 3). Granice lasu w dobrach księżnej były ustalane raz na dwadzieścia lat i oznaczano je słupami numerowymi. Zalecano, aby [cyt. za Gil 2000] „...nie gdzie yndziej las był cięty, tylko w kwaterach, z porządku lat wyznaczonych...”.

Całość lasów podzielono na dwadzieścia powierzchni, wprowadzając tym samym następstwo cięć według z góry przyjętego planu. Projekty cięć były zatwierdzane przez księżną lub zarządcę majątku.

W latach siedemdziesiątych XVIII wieku ukazała się ordynacja Antoniego Tyzenhauza, generalnego administratora ekonomii królewskich w Wielkim Księstwie Litewskim, o urządzeniu dóbr ekonomii grodzieńskiej. Kładła ona nacisk na sprawę dokładnego przeprowadzenia pomiaru gruntów z równoczesnym zaznaczeniem ich jakości i rodzaju użytkowania. Instrukcja zakładała, że lasy [cyt. za Broda 1965, Bartyś 1974b] „...od rządu oficyalistów ekonomicznych wylączają się i niejako z obszerności gruntów wygraniczają się, gdyż do osobliwości łowieckiej w swym ograniczeniu należą i należeć będą dyspozycyi, a w kwatery i w nich na strażę, w strażach zaś na obręby podziela się”.

W ten sposób na terenie całej ekonomii powstało jedno gospodarstwo leśne [Broda 1965]. W 1786 roku ukazał się „Instruktaż ekonomiczny dla ludzi będących w służbie gospodarskiej”

Ryc. 3.

Strona tytułowa dzieła pt. „Ustawy powszechne dla dóbr moich rządców ...” księżnej Anny Jabłonowskiej, z 1787 roku [Gil 2000]

The title page of a book entitled: "General recommendations for the land stewards of my estates..." by the duchess Anna Jabłonowska (1787) [Gil 2000]

autorstwa Andrzeja Ignacego Ogińskiego. Przedstawiono w nim mechaniczny podział powierzchni lasu na równe figury geometryczne, bez uwzględniania wieku i budowy drzewostanów. Polegało to na podziale lasu na cztery wielkie kwadraty, obejmujące: las towarowy, las do budowy, las na opał i zapust (tzn. odnowienie), a odgraniczone drogami szerokości trzydziestu łokci. Z kolei każdy z tych kwadratów dzielono na cztery ćwiartki, odgraniczone drogami szerokości 15 łokci. Należy stwierdzić, że mimo niewątpliwych uproszczeń instrukcja ta wprowadzała do lasu pewien ład czasowy i przestrzenny. W podobnym duchu o gospodarstwie leśnym wypowiedział się Ludwik Mitterpacher, który w swojej książce „Gospodarstwo prawdami istotnymi i doświadczeniem rzeczywistym stwierdzone...”, wydanej w Warszawie w 1787 roku, pisał [cyt. za Więcko 1960] „...las każdy i gaj ma być na 4 części wydzielony, to jest: jedna część już jest na przykład wycięta, drugą wycinają i w sążnie układają, trzecia dorasta, a czwartą kontraktują...”.

Konstytucja z 1789 roku stanowiła, że właściciele lasów królewskich mogli je wycinać tylko za zgodą komisji skarbowej, która mogła wstrzymywać cięcia w rejonach o małej lesistości oraz zalecać ich sadzenie i pielęgnację.

W 1793 roku Karol Adolf Mehling przeprowadził lustrację stanu gospodarki leśnej w Puszczy Kozienickiej. Stwierdzenie jej katastrofalnego stanu skłoniło go do napisania „Instrukcji do projektu urządzenia i przyszłej gospodarki leśnej Puszczy Kozienickiej”, w której objaśniał zasady pomiaru lasów i sporządzania map, wytyczania podziału powierzchniowego, wykonywania taksacji, tworzenia gospodarstw oraz projektowania melioracji wodnych.

Pod koniec XVIII wieku w litewskich dobrach Radziwiłłów wprowadzono oryginalną kolej cięć. Najpierw nastąpiło to w majątkach na Wileńszczyźnie, później zaś w księstwie birżańskim. Michał Mackiewicz, łowczy generalny w tych dobrach, przyjął zasadę, że dla różnych gatunków drzew leśnych przeciętny okres wzrostu potrzebny do osiągnięcia wartości handlowej i użytkowej surowca wynosi 50-60 lat. Na podstawie tego podzielono lasy na sześćdziesiąt części, z dokładnym oznaczeniem ich granic. W każdej z części wyznaczano roczne poręby tak, aby [cyt. za Bartyś 1974a] „...każdej części włościan las był, ile możliwości, przyległy i wtedy w każdej części wręb jeden roczny był używany, najprzód wybierając z danej pryncypialnej części leżące drzewo, a po tym wrębu z pnia na opał i budowę gatunkami właściwemi każdemu użyciu (...). Jeżeli z podziału lasu okaże się, że ledwie części wrębne potrzebom księstwa dostarczyć mają, a na sprzedaż nie dostaje, tedy sprzedaż zamknąć...”.

W ten sposób opracowano kolej rębów, która uwzględniała wiek i strukturę drzewostanów, regulując cięcia w zależności od rodzaju zapotrzebowania na drewno. Powierzchnia rocznego zrębu w każdej z sześćdziesięciu części wynosiła około 10 morgów (tj. około 6 ha), a [cyt. za Bartyś 1974a] „...wrębów nie wycinać jeden przy drugim, lecz przeskakując – jeden ciąć, a drugi zostawować...”.

Urządzenie lasu na ziemiach polskich pojawiło się w czasach, gdy Polska, za sprawą kolejnych rozbiorów w latach 1772, 1793 i 1795, przestawała istnieć na mapie politycznej Europy. Prusy, Rosja i Austria dokonywały kolejnych podziałów terytorium Rzeczypospolitej. Trzej zaborcy podchodzili w różny sposób do spraw związanych z lasami, co znalazło także swój wyraz w odmiennym traktowaniu urządzenia lasu w poszczególnych zaborach. Będzie to przedmiotem kolejnych prac. Można jednak już w tym miejscu na zakończenie wspomnieć, że na przełomie XVIII i XIX wieku deklaracje rządu pruskiego z 1796 i 1799 roku nakazywały oszczędzanie lasów rządowych i prowadzenie w nich gospodarstwa dostosowanego do potrzeb kraju. Cesarz Austrii wydając w latach 1796, 1806 i 1807 odpowiednie akty prawne usiłował urządzić lasy starościńskie, emfiteutyczne, duchowne i prywatnych właścicieli. Jak pisał Wydrzyński [1862] „...patent cesarza Frańciszka Igo z z dnia 13 Sierpnia 1807 r. zabronił wszelkiego karczowania lasów i nakazał właścicielom, aby pomierzyszy swe lasy, porządne w nich gospodarstwo prowadzili przez podzielenie ich na części...”.

Przepisy prawa pruskiego z 1775 i 1805 roku zobowiązywały właścicieli lasów, aby po ich wycięciu stosować się do przepisów gospodarstwa leśnego. W Księstwie Warszawskim rozporządzenie z 1808 roku i instrukcje z 1807 i 1811 roku zalecały oszczędzanie lasów prywatnych i prowadzenia w nich gospodarstwa leśnego opartego na przepisach pruskich. Rozporządzenie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Policji z 29 października 1807 roku w §3 podawało, że [cyt. za Wydrzyński 1862] „... dopóki nowe urządzenie nie nastąpi, wszystko podług dawniejszych, przez bywszy Rząd wydanych przepisów odbywać się ma. Rozporządzenie prze też Ministerium pod d. 15 Listopada 1808 r. do wszystkich prefektów wydane, nakazuje im aby za pośrednictwem nadleśniczych rządowych, zwracali ścisłą bacność na zagospodarowanie borów ziemiańskich i gminnych, aby z powodu

nierządu i niszczenia, przedsiębiorali prefekci właściwe środki i o nich jako, też o swoich dostrzeżeniach raportu kwartalne składali ....”.

Literatura

- 50 lat Biura Urządzenia Lasu i Geodezji Leśnej w służbie polskiego leśnictwa. 2007. Pr. zbior. pod red. S. Zajączkowskiego. Ośrodek Rozwojowo-Wdrożeniowy LP w Bedoniu. Warszawa.
- Dzieje lasów, leśnictwa i drzewnictwa w Polsce. 1965. Pr. zbior. pod red. A. Żabko-Potopowicza. PWRiL, Warszawa.
- Lasy państwowe w Polsce w okresie międzywojennym. 1992. Pr. zbior. pod red. J. Brody. PWN, Warszawa-Poznań.
- Twórcy i organizatorzy leśnictwa polskiego na tle jego rozwoju. 1974. Pr. zbior. pod red. A. Żabko-Potopowicza. PWN, Warszawa.
- Umiejętność lasowa czyli rękopiśm dla właścicieli lasów i ich leśniczych. 2007. T. II, Drukiem Jana Golebiowskiego Typographa Roku 1810. Reprint Wyd. RUTHENUS, Krosno.
- Z dziejów Lasów Państwowych i leśnictwa polskiego 1924-2004. 2006a. Tom I – okres międzywojenny. Pr. zbior. pod red. A. Szujckiego. CILP, Warszawa.
- Z dziejów Lasów Państwowych i leśnictwa polskiego 1924-2004. 2006b. Tom II – lata wojny i okupacji. Pr. zbior. pod red. A. Szujckiego. CILP, Warszawa.
- Z dziejów Lasów Państwowych i leśnictwa polskiego 1924-2004. 2006c. Tom III – lata powojenne i współczesne. Pr. zbior. pod red. A. Szujckiego. CILP, Warszawa.
- Bartyś J. 1974a. Lasy dóbr prywatnych w drugiej połowie XVIII wieku. W: Twórcy i organizatorzy leśnictwa polskiego na tle jego rozwoju. Pr. zbior. pod red. A. Żabko-Potopowicza. PWN, Warszawa. 53-60.
- Bartyś J. 1974b. Lasy dóbr stołowych z drugiej połowy XVIII wieku i ich gospodarze. W: Twórcy i organizatorzy leśnictwa polskiego na tle jego rozwoju. Pr. zbior. pod red. A. Żabko-Potopowicza. PWN, Warszawa. 61-67.
- Broda J. 1965. Początki gospodarstwa leśnego. W: Dzieje lasów, leśnictwa i drzewnictwa w Polsce. Pr. zbior. pod red. A. Żabko-Potopowicza. PWRiL, Warszawa. 117-122.
- Broda J. 2000. Historia leśnictwa w Polsce. Wyd. AR im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu.
- Gil W. 2000. W dobrach książęcej Anny Jabłonowskiej. Poznajmy las. 6: 18-19.
- Kołodziejczyk J. 1929. Pierwszy polski podręcznik leśnictwa. W 150 rocznicę pierwszego wydania (1778-1928). Sylwan 1: 39-49.
- Magnuski K. 1997a. Urządzenie lasu w Polsce w okresie po II wojnie światowej (część 1). Sylwan 9: 77-88.
- Magnuski K. 1997b. Urządzenie lasu w Polsce po II wojnie światowej (część 2). Sylwan 10: 35-49.
- Miklaszewski J. 1928. Lasy i leśnictwo w Polsce. T. I. Zakłady Graficzne „Nasza Drukarnia”, Warszawa.
- Miklaszewski J. 1947. Rzut oka na dzieje i stan leśnictwa i łowiectwa polskiego w okresie 1918-1939. Sylwan 1-4: 10-31.
- Połujarski A. 1854. Opisanie lasów Królestwa Polskiego i Gubernij Zachodnij Cesarstwa Rosyjskiego pod względem historycznym, statystycznym i gospodarczym. T. I Drukarnia Gazety Codziennej, Warszawa. T. II-IV. Drukarnia Józefa Unger, Warszawa.
- Ślaski K. 1974. Pierwsze akty prawne dotyczące lasów. W: Twórcy i organizatorzy leśnictwa polskiego na tle jego rozwoju. Pr. zbior. pod red. A. Żabko-Potopowicza. PWN, Warszawa. 17-22.
- Więcko E. 1960. Lasy i przemysł leśny w Polsce. PWRiL, Warszawa.
- Wydrzyński K. 1862. Urządzenie lasów w Królestwie Polskiem z 8 rycinami i mappami kolorowanymi. Warszawa, Skład Główny w Księgarni Kauffmana i Spółki. Nakład Gazety Rolniczej.
- Żabko-Potopowicz A. 1974. Początki polskiego piśmiennictwa leśnego. W: Twórcy i organizatorzy leśnictwa polskiego na tle jego rozwoju. Pr. zbior. pod red. A. Żabko-Potopowicza. PWN, Warszawa: 68-82.

SUMMARY

Forest management in Poland until 1939.

Part I – the beginnings of the forest management on Polish territories

The paper presents the beginnings of the forest management on Polish territories on the basis of major legal acts and instructions. Zygmunt August, the king of Poland, announced already in 1557 the Economic Act, which he provided the management of forest on the definite plots. In 1578, the same king issued a declaration in which he indicated the need to introduce

a consistent timetable of cuttings that were to be conducted on the specific plots and not on the entire forest area. In years 1775 and 1784, Andrzej Zamoyski, the Great Crown Chancellor, issued economic instructions in which he recommended immediate renovation of the forest after the clear-cut and stated that the next cutting area should be designated only after this step. Stanisław August Poniatowski's May 7th declaration (1778) instructed that the wood for fuel and trade can only be harvested from specially selected fragments of the forest. In the same year, father Krzysztof Kluk published a book in which he indicated the need to divide the forest into districts depending on the stand type and age. Since 1787 forest boundaries in the property of the duchess Anna Jabłonowska were established once a twenty years' time using numbered poles for this purpose. The entire forest area was divided into twenty parcels and, in so doing, introducing a sequence of cuttings according to an adopted plan. In the 1770 Antoni Tyzenhauz issued an instruction concerning management in the Grodno estate in which the need to carry out precise measurements of the land and, simultaneously, indication of its quality and utilisation type was strongly emphasised. In 1786 Andrzej Ogiński published an instruction in which he presented a mechanical division of the forest area into equal geometrical figures without taking into account the stand age or structure. In 1793 Karol Mehling wrote an instruction in which he explained principles of the forest measurements and mapping, determination of the surface division, carrying out forest valuation, establishment of forest ranges and planning of irrigation. Towards the end of the 18th century an original cutting succession was introduced in the Lithuanian estate of the Radziwiłł family.